

T

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ

1. Το φαινόμενο του Τουρισμού 2. Οι επιπτώσεις της
Τουριστικής Ανάπτυξης στο Περιβάλλον 3. Μελέτη των
Επιπτώσεων σε Περιοχές με ιδιαίτερο Τουριστικό
ενδιαφέρον 4. Η Προστασία του Περιβάλλοντος
προϋπόθεση για την βιωσιμότητα της Τουριστικής
Ανάπτυξης 5. Προοπτικές στο Τουρισμό
6. Βιβλιογραφία Εργασίες για τους Μαθητές

Χ. ΚΟΚΚΩΣΗΣ¹ & Α. ΜΕΞΑ²

¹Καθηγητής Χωροταξίας και Περιβαλλοντικού
Σχεδιασμού

²Υπ. Δρ. σε θέματα διαχείρισης παράκτιων
περιοχών

1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1. Η εξέλιξη του φαινομένου του τουρισμού

Τουρισμός: Ένα παγκόσμιο κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο, η πιο σημαντική οικονομική δραστηριότητα για πολλές περιοχές, κάτι που αφορά το σύνολο σχεδόν των κοινωνιών των ανεπτυγμένων χωρών καθώς ικανοποιεί την ανάγκη για "απόδραση" από την καθημερινότητα, την επιθυμία για επαφή με την φύση, την περιέργεια για άλλους τόπους και πολιτισμούς, την ανάγκη για ξεκούραση, διασκέδαση και αναψυχή (Κοκκώσης, 1995).

Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη ο τουρισμός ορίζεται ως "το άθροισμα των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από την αλληλεπίδραση των τουριστών, των επιχειρηματιών που παρέχουν υπηρεσίες, των κυβερνήσεων των χωρών υποδοχής, και των κοινοτήτων των περιοχών υποδοχής κατά την διάρκεια προσέλκυσης και φιλοξενίας των τουριστών και επισκεπτών" (Council of Europe, 1995).

Από το 1950 μέχρι το 1994 ο διεθνής τουρισμός αυξήθηκε σχεδόν 20 φορές ξεπερνώντας τις 528 εκατομμύρια αφίξεις, ενώ αναμένεται να αποτελέσει την σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα στον εικοστό πρώτο αιώνα (Coccosis, 1996).

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες οι οποίοι έχουν οδηγήσει σ' αυτή τη θεαματική ανάπτυξη του τουρισμού, όπως η αξιολογούμενη αύξηση εισοδημάτων και η μείωση των ωρών απασχόλησης, η αύξηση του διαθέσιμου χρόνου για αναψυχή, οι βελτιώσεις στην τεχνολογία των μεταφορών, το χαμηλό κόστος ταξιδιών κλπ. Οι διακοπές, που κατά το παρελθόν αποτελούσαν πολυτέλεια, έχουν βαθμιαία εξελιχθεί σε τρόπο ζωής, ένα δικαίωμα για τους περισσότερους κατοίκους των ανεπτυγμένων χωρών. (Κοκκώσης, 1995).

Η μορφή του τουρισμού, με την σημερινή του μαζική μορφή¹, διαμορφώθηκε τις τελευταίες μόλις δεκαετίες κύρια λόγω της "επανάστασης" που πραγματοποιήθηκε στα μέσα μεταφοράς.

Η επιθυμία όμως του ανθρώπου να ταξιδεύει, να έρχεται σε επαφή με άλλους πολιτισμούς και ανθρώπους, η ανάγκη του για αναψυχή, προϋπήρχε με την διαφορά ότι αποτελούσε προνόμιο πολύ λιγότερων ανθρώπων.

Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, ο τουρισμός ικανοποιεί την ανάγκη περισσότερων ανθρώπων, αν και υπάρχει ιδιαίτερα έντονη κριτική για τον τρόπο αλλά και για την αυθεντικότητα των εικόνων που τελικά αποκομίζει ο τουρίστας/επισκέπτης.

Οι πρώτες αναζητήσεις εντοπίζονται πριν πολλά χρόνια: για παράδειγμα, τα ταξίδια του Ηρόδοτου στη Μεσόγειο, τη Μεσοποταμία και τη Μαύρη θάλασσα

τα οποία διακρίνονται από μια διάθεση αναζήτησης και ένα ενδιαφέρον εθνογραφικό και ταυτόχρονα πολιτικό. Ο Αριστοτέλης και ο Πλάτων θα αναζητήσουν επίσης την αλήθεια και τις εικόνες του τότε γνωστού κόσμου με στόχο την καλύτερη κατανόηση της κοινωνίας που ζούσαν (Χτούρης, 1995).

Το πρώτο τουριστικό γραφείο δημιουργείται από τον Thomas Cook το 1841 στη Βρετανία και απευθύνεται στην αριστοκρατία και στην ισχυρή πλέον αστική τάξη. Αντίστοιχα στη Γερμανία το πρώτο τουριστικό γραφείο ("Stangen") δημιουργείται το 1905 προσφέροντας οργανωμένες επισκέψεις στους αρχαίους πολιτισμούς. Απευθύνεται κύρια στους γερμανούς αριστοκράτες και αστούς (Χτούρης, 1995).

Οι ταξιδιωτικές βέβαια εμπειρίες της πρώτης εποχής είχαν περισσότερο τη μορφή περιήγησης, επίσκεψης, μοναχικού ταξιδιού κάποιες φορές περιπέτειας ή ακόμα και ενός ιερού προσκυνήματος.

Οι σημερινές ταξιδιωτικές εμπειρίες ποικίλουν ιδιαίτερα, είναι δυνατό δε να διακρίνουμε διάφορα είδη ανάλογα με:

.το κίνητρο, (π.χ. αναψυχή, επιμόρφωση, εργασία, κ.α.),

.τις δραστηριότητες οι οποίες εξασκούνται, (αθλητικές, κ.α),

.το χρόνο παραμονής (ημερήσιος, πολυήμερος, κ.α),

.το είδος της εγκατάστασης που χρησιμοποιείται (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, camping κ.α)

Ο παραδοσιακός τρόπος τουρισμού (ήλιος, θάλασσα) εμπλουτίζεται με περισσότερα είδη τουρισμού που απευθύνονται σε διαφορετικές κατηγορίες ατόμων. Μερικές από τις κατηγορίες που αναπτύσσονται τα τελευταία χρόνια παρουσιάζονται ακολούθως (Comite Economique et Social, EC, 1990)

Οικοτουρισμός (Eco-tourism)

Αγροτουρισμός

Χειμερινός τουρισμός

Τουρισμός που σχετίζεται με το βουνό

Πολιτιστικός Τουρισμός

Τουρισμός τύπου "κρουαζιέρα"

Συνεδριακός τουρισμός

Αθλητικός τουρισμός

Τουρισμός που σχετίζεται με την αναψυχή μέσω αθλητικών δραστηριοτήτων

Κοινωνικός τουρισμός

Τουρισμός που σχετίζεται με εμπορικές συναλλαγές

Τουρισμός για λόγους υγείας

Τουρισμός που σχετίζεται με διάφορες μορφές θαλασσοθεραπείας

Τουρισμός για άτομα με ειδικές ανάγκες.

1.2. Σημασία του τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες για ορισμένες μάλιστα χώρες ή περιφέρειες αποτελεί την κύρια, συχνά αποκλειστική πηγή εσόδων.

Ο διεθνής τουρισμός αποτελεί μόνο ένα μέρος του συνολικού αριθμού των τουριστών. Υπολογίζεται ότι ο εσωτερικός τουρισμός αντιστοιχεί σε διπλάσιο ή τριπλάσιο αριθμό των διεθνών τουριστών.

Η Ευρώπη είναι η πιο σημαντική περιοχή στον κόσμο τόσο ως χώρος υποδοχής τουριστών όσο και ως χώρος προέλευσης τουριστών. Η συμμετοχή της Ευρώπης στις διεθνείς τουριστικές αφίξεις ανέρχεται σε 59,29% (1993) ενώ συμμετέχει κατά 50% (1993) στις διεθνείς τουριστικές εισπράξεις. Η Ευρώπη επίσης διαθέτει το 43% της παγκόσμιας ξενοδοχειακής υποδομής με 4,906,000 δωμάτια, (1992) (Council of Europe, 1995).

Η Δυτική Ευρώπη συμμετέχει κατά 40% (1993) στις συνολικές τουριστικές αφίξεις στην Ευρώπη ενώ η Ανατολική Μεσόγειος και η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη έχουν πιο περιορισμένη συμμετοχή αν και αποτελούν τις νέες αγορές των οποίων η σημασία αυξάνεται τα τελευταία χρόνια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ειδικότερα δέχεται το 75,28% (1993) όλων των τουριστικών αφίξεων στην Ευρώπη.

Παρόλα αυτά ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες παρατηρείται μία έντονη ανισότητα, όχι τόσο σε επίπεδο συμμετοχής στην τουριστική αγορά όσο σε επίπεδο οικονομικών οφελών. Τα έσοδα ανά τουρίστα για τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης ανέρχονται σε 836 US\$ (1993), για τις Ευρωπαϊκές Χώρες της Αν. Μεσογείου σε 717 US\$ (1993), ενώ για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης μόλις σε 65 US\$. (Council of Europe, 1995).

Τα τελευταία βέβαια χρόνια εκτός από τους παραδοσιακούς προορισμούς (Ευρώπη, Αμερική) εμφανίζονται μία σειρά από ασιατικές και μεσογειακές χώρες διεκδικώντας ένα διαρκώς αυξανόμενο τμήμα της τουριστικής ζήτησης. Στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, ο τουρισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας, κύρια σε όρους απασχόλησης.

Στη χώρα μας η τουριστική ανάπτυξη ξεκίνησε μετά το τέλος του II Παγκοσμίου Πολέμου. Οι τουριστικές αφίξεις από 210,000 το 1956 έφθασαν σε 5.577.109 το 1981. σε 8.351.182 το 1988 και σε 10.712.145 το 1995. Το 85.1% της τουριστικής κίνησης (1995) παρατηρείται τους μήνες Μάιο έως Οκτώβριο, ενώ το 50% των τουριστών επισκέπτεται την χώρα μας τους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο και Σεπτέμβριο (μήνες αιχμής) (Δρεττάκης, 1996).

Ο τουρισμός συμβάλλει κατά 7% στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν GNP (για

το 1992), ενώ τα έσοδα ανέρχονταν σε 4-5 δις. US\$ (1992). Το 7,5% των εργαζομένων απασχολούνται άμεσα στον τομέα του τουρισμού, ενώ κατά την διάρκεια των θερινών μηνών η απασχόληση ανέρχεται στο 12%. (1992) (Council of Europe, 1995).

Οι επισκέπτες στη χώρα μας προέρχονται κύρια από την Ευρώπη και ειδικότερα από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Γερμανοί και Βρετανοί) και από την Β. Αμερική σε πολύ μικρότερο όμως ποσοστό. Οι κύριοι τουριστικοί προορισμοί είναι η Αττική, η Ρόδος, η Κέρκυρα, η Κρήτη, η Χαλκιδική, η Μύκονος και η Σαντορίνη αν και τα τελευταία χρόνια έχουν κάνει την δυναμική εμφάνισή τους μία σειρά από άλλους μικρότερους προορισμούς.

Ορισμένες περιοχές παρουσιάζουν εξειδίκευση στον αλλοδαπό τουρισμό και διαθέτουν μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες (π.χ. πόλη της Ρόδου, Κέρκυρα, Κρήτη) ενώ άλλες περιοχές εξειδικεύονται κύρια στον εγχώριο τουρισμό κύρια με την μορφή παραθεριστικής κατοικίας (Σαλαμίνα, Σαρωνίδα, Βάρκιζα, Αίγινα, Χαλκιδική κ.τ.λ.). Στην Ελλάδα αναπτύχθηκε κύρια ο τουρισμός "ήλιος και θάλασσα". Αυτό σημαίνει ότι το σύνολο της τουριστικής δραστηριότητας φιλοξενείται κύρια σε παράκτιες και νησιωτικές περιοχές. Σε πολλές από αυτές ο τουρισμός αποτελεί την κύρια οικονομική δραστηριότητα, γεγονός που δηλώνει την ισχυρή εξάρτηση της ζωής ορισμένων περιοχών από τον τουρισμό. Ο επιλεκτικός τουρισμός αποτελεί ακόμα μικρό ποσοστό των αφίξεων, ενώ κυριαρχεί το μοντέλο του μαζικού τουρισμού. Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες διεύρυνσης των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών και πολλαπλασιασμού των επιλογών του επισκέπτη, μέσω της καλύτερης αξιοποίησης των φυσικών και πολιτισμικών πόρων της χώρας μας.

Παρόλη την σημαντική άνοδο του τουρισμού τις τελευταίες δεκαετίες η χώρα μας δεν έχει πετύχει αντίστοιχη άνοδο του επιπέδου εξυπηρέτησης και γενικότερα της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών. Η απουσία επαρκούς υποδομής (μεταφορές, επικοινωνίες, κ.α) συμβάλλει συχνά στην "κακή" εικόνα που εμφανίζει ο τουρισμός. Ενδεικτικό αυτού άλλωστε είναι το γεγονός ότι σε πολλές περιοχές αν και ο αριθμός των αφίξεων έχει παραμείνει πρακτικά σταθερός η ποιότητα των επισκεπτών (συμπεριφορά προς την τοπική κοινωνία, μέση ημερήσια δαπάνη, κ.α.) έχει αντιστραφεί.

2. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1. Επιπτώσεις από την τουριστική ανάπτυξη: αίτια, είδη επιπτώσεων

Πριν ακολουθήσει η αναλυτική παρουσίαση των επιπτώσεων του τουρισμού στο περιβάλλον κρίνεται σκόπιμο να προσδιορισθεί η έννοια του όρου "περιβάλλον" η οποία εσφαλμένα ταυτίζεται συχνά με την έννοια της "φύσης". Με την έννοια περιβάλλον εννοούμε το αβιοτικό και βιοτικό περιβάλλον (έδαφος, αέρας, νερό φυτά, ζώα, άνθρωποι) και το κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον (παραδόσεις, έθιμα, επιστήμη, τεχνολογία, πολιτισμός). Ο όρος περιβάλλον όμως δεν αντιστοιχεί σε μία απλή άθροιση των παραπάνω συστατικών, συμπεριλαμβάνει και τις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς όλα τα παραπάνω συστατικά βρίσκονται σε μία αέναη αλληλεπίδραση. Η δυναμική αυτή απεικόνιση της έννοιας του περιβάλλοντος θα χρησιμοποιηθεί και στη συνέχεια της ανάλυσης.

"Η διατύπωση κάποιων γενικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης στο Περιβάλλον 'έτσι όπως αυτό ορίστηκε' που να ισχύουν καθολικά σε κάθε περίπτωση είναι δύσκολη, καθώς αυτές εξαρτώνται από ένα σύστημα αλληλοσυσχετιζόμενων παραγόντων, όπως η κατάσταση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τοπικού περιβάλλοντος, το είδος των τουριστών, την ικανότητα των τοπικών κοινωνιών να διαχειριστούν του πόρους κλπ. Πολύ συχνά παρόμοιες καταστάσεις μπορούν να οδηγήσουν σε θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις" (Παν. Αιγαίου, 1995).

Η μελέτη των επιπτώσεων από την τουριστική ανάπτυξη έχει απασχολήσει τα τελευταία χρόνια επιστήμονες από διαφορετικά πεδία. Τα πρώτα χρόνια εμφάνιση του φαινομένου με την σημερινή μαζική του εικόνα, η μελέτη του απασχόλησε ιδιαίτερα τους οικονομολόγους και γενικότερα του ανθρώπους που ασχολούνται με ζητήματα ανάπτυξης, καθώς η νέα αυτή δραστηριότητα παρουσιαζόταν σαν ο ιδανικότερος τρόπος για την γρήγορη οικονομική ανάπτυξη, ιδιαίτερα των υποανάπτυκτων χωρών. Σταδιακά καθώς συνειδητοποιήθηκε ότι το φαινόμενο του τουρισμού συνδέεται και με άλλες επιπτώσεις όχι μόνο στην οικονομία αλλά και στον κοινωνικό ιστό και το φυσικό περιβάλλον μιας περιοχής άρχισαν να μελετώνται οι νέες αυτές διαστάσεις και επιστήμονες από άλλους χώρους να συμμετέχουν στη διερεύνηση του φαινομένου.

Οι επιστημονικές βέβαια θεωρήσεις της πρώιμης περιόδου έχουν σε ένα σημαντικό βαθμό σήμερα αναθεωρηθεί. Παρόλα αυτά παραμένουν σε ορισμένες περιπτώσεις οι "ιδεολογίες" αυτές ως κυρίαρχες κοινωνικές πεποιθήσεις χωρίς όμως κατ' ανάγκη να στηρίζονται σε στερεή βάση. Ακολούθως θα παρουσιασθούν οι αρχικές αυτές απόψεις για το φαινόμενο του τουρισμού και τις επιπτώσεις του αλλά και η πρόσφατη πιο ώριμη θεώρηση του φαινομένου. Τα αίτια των επιπτώσεων από την τουριστική ανάπτυξη σχετίζονται: (May V.,

1991) με:

.την κατασκευή της απαιτούμενης υποδομής (ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, δρόμοι, αεροδρόμια, κ.α),

.τους ίδιους τους επισκέπτες/ τουρίστες.

Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης είναι δυνατό να διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες (Coccossis, 1996):

Επιπτώσεις:

.Στην κοινωνία υποδοχής.

.Στην τοπική ή περιφερειακή οικονομία.

.Στο ανθρωπογενές περιβάλλον, ιδιαίτερα δε σ' αυτό που έχει κάποια ιδιαίτερη ιστορική αξία.

.Στο φυσικό υποδοχέα, που περιλαμβάνει τόσο τα χερσαία (έδαφος, χλωρίδα, πανίδα, τοπίο, ατμόσφαιρα) όσο και τα υδάτινα (νερό, Θαλάσσιες βιοκοινωνίες) οικοσυστήματα.

Το φαινόμενο του τουρισμού παρουσιάζει μία ιδιαιτερότητα ως προς τον τρόπο δομής και λειτουργίας του, η οποία έχει ιδιαίτερη σημασία ως προς τις προκαλούμενες επιπτώσεις. Το φαινόμενο του τουρισμού, ως μία σημαντική παγκόσμια δραστηριότητα διακρίνεται από μία διάχυση των οικονομικών οφελών ανάμεσα στον τόπο υποδοχής και το ευρύτερο σύστημα (ταξιδιωτικοί πράκτορες, αεροπορικές εταιρίες, διαφημιστικές εταιρείες, άλλες πολυεθνικές, κ.α.) ταυτόχρονα όμως παρατηρείται μία συγκέντρωση των επιπτώσεων στον κοινωνικό ιστό και το φυσικό υποδοχέα, αποκλειστικά σχεδόν στον τόπο προορισμού των επισκεπτών.

Παράλληλα με την αυξημένη συγκέντρωση των επισκεπτών σε κάποιο χώρο, ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό της τουριστικής ανάπτυξης είναι και η εποχιακή συγκέντρωση. Δεδομένου ότι η κύρια μορφή τουρισμού που αναπτύχθηκε τις τελευταίες δεκαετίες συνδέεται κύρια με τον ήλιο και τη θάλασσα, η ζήτηση παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένη κατά τους θερινούς μήνες. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι για ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα ένας σημαντικά μεγάλος αριθμός επισκεπτών συγκεντρώνεται σε μία μικρή περιοχή με αποτέλεσμα οι πιέσεις στους φυσικούς πόρους να εντείνονται σημαντικά.

Η τοπική και χρονική αυτή υπερσυγκέντρωση ανθρώπων και δραστηριοτήτων ξεπερνά πολλές φορές τα "όρια ανοχής" του ίδιου του συστήματος, την ικανότητα του να απορροφά τις προκαλούμενες αλλαγές χωρίς ταυτόχρονα να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ισορροπίας. Τα όρια αυτά εκφράζονται με την **Φέρουσα Ικανότητα του Συστήματος** που δηλώνει "το μέγιστο αριθμό ανθρώπων που μπορούν να χρησιμοποιήσουν μία περιοχή χωρίς να προκαλέσουν αλλαγές μη αποδεκτές στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον" (Lozato - Giotart, 1992).

Για παράδειγμα η συμπεριφορά κάποιων επισκεπτών μπορεί να προκαλέσει το κοινωνικό αίσθημα των κατοίκων οδηγώντας σε όξυνση των σχέσεων ή σε μία ακραία περίπτωση σε σύγκρουση. Στη περίπτωση αυτή θεωρείται ότι η Φέρουσα Κοινωνική Ικανότητα του Συστήματος έχει ξεπεραστεί. Μία άλλη περίπτωση υπέρβασης των ορίων του συστήματος θα μπορούσε να προκληθεί από την υπερσυγκέντρωση ατόμων -λουόμενοι- και δραστηριοτήτων -κατασκήνωση, χώροι διασκέδασης και αναψυχής- σε μία μικρή παραλία. Τα απόβλητα που παράγονται είναι πιθανό να ξεπερνούν την Φυσική Φέρουσα Ικανότητα του Συστήματος -ικανότητα να αποικοδομεί το φορτίο που δέχεται χωρίς να εμφανίζει πρόβλημα ρύπανσης-

Είναι προφανές ότι το είδος των επιπτώσεων και η ένταση τους εξαρτάται από την Φέρουσα Ικανότητα του Συστήματος -Κοινωνική και Περιβαλλοντική.. Όσο πιο μικρή είναι αυτή -τα περιθώρια ανοχής του συστήματος είναι λίγα- τόσο πιο έντονες αναμένεται να είναι οι επιπτώσεις. Αντίθετα, όσο πιο μεγάλη είναι η Φέρουσα Ικανότητα του Συστήματος τόσο μεγαλύτερη θα είναι και η ανοχή του απέναντι στις διάφορες προκαλούμενες διαταραχές.

1.2. Επιπτώσεις του τουρισμού στην τοπική κοινωνία

Ένα από τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ερευνητές, αναφορικά με τις κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού, είναι η αναγνώριση της παράλληλης δράσης και άλλων παραγόντων που συμβάλλουν στις αλλαγές που εμφανίζονται στα ήθη και τις συνήθειες των τοπικών κοινωνιών. Αρχικά παρατηρήθηκε ότι οι ερευνητές αγνοούσαν τους άλλους παράγοντες κοινωνικής αλλαγής ή απλά τους αξιολογούσαν ως δευτερεύοντες. Μία τέτοια αντιμετώπιση όμως αποδεικνύεται εσφαλμένη καθώς ορισμένοι παράγοντες όπως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαδραματίζουν τις περισσότερες φορές καθοριστικότερο ρόλο. *"Η απομόνωση του τουρισμού ως το κυρίαρχο αίτιο κοινωνικών αλλαγών και ο χαρακτηρισμός του ως η βασική αιτία φαινομένων διάσπασης της κοινωνικής συνοχής αποτελεί μάλλον μια απλοστευμένη προσέγγιση". (Παν. Αιγαίου, 1995).*

Τα πρώτα χρόνια μελέτης του φαινομένου από τους κοινωνικούς επιστήμονες παρατηρείται μία γενικευμένη αποδοκimasία του φαινομένου του τουρισμού και κατ' επέκταση των ίδιων των τουριστών στους οποίους συχνά οι ερευνητές αναφέρονται με περιφρόνηση, θεωρώντας ότι είναι άτομα ικανοποιημένα από εμπειρίες, φανερά μη αυθεντικές, ενώ συχνά τους χαρακτηρίζουν ως τους χθесινούς βάρβαρους. Ο "τουρίστας" χαρακτηρίζεται πρόσωπο χαμηλού "πολιτιστικού περιεχομένου" ο οποίος συνιστά κάποιες φορές απειλή για την αυθεντικότητα του τοπικού πολιτισμού. Η κυρίαρχη ιδεολογία την περίοδο αυτή συμπυκνώνεται στην άποψη ότι ο τουρισμός αποτελεί το νέο τρόπο αποικιοκρατικής εκμετάλλευσης. Υποστηρίζεται ότι ο τουρισμός αναπαράγει τα

γνωστά στερεότυπα, δεν προωθεί την ανταλλαγή απόψεων και την ανθρώπινη επαφή όπως υποστηρίζεται, επιδιώκει την ατομική ικανοποίηση και ενθαρρύνει την κατανάλωση. Θα πρέπει να τονισθεί ότι η θεώρηση αυτή αφορούσε κύρια την περίπτωση του μαζικού τουρισμού. Οι μελέτες της περιόδου εκείνης αποδίδουν στον τουρισμό φαινόμενα όπως η χρήση ναρκωτικών ουσιών, ο αλκοολισμός, η εγκληματικότητα, η πορνεία, κ.τ.λ. Παράλληλα καταδεικνύονται μία σειρά από άλλες πολιτισμικές επιπτώσεις, όπως μιμητισμός, απώλεια γλωσσικών στοιχείων, έκπτωση ηθών, κ.α (Μέξια Α., 1993).

Ακριβώς όμως όπως και στην μελέτη των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού που θα παρουσιασθεί στην ακόλουθη παράγραφο, σύντομα εκφράζεται έντονη κριτική για την "αφοριστική" διάθεση των κοινωνικών επιστημόνων, καθώς διαπιστώνονται επιστημονικά λάθη κατά την εξαγωγή των αρχικών συμπερασμάτων (Μέξια Α., 1993).

Αλλαγές συμπεριφοράς και ηθών θα πρέπει να αναμένονται, μονάχα που δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται καχύποπτα και να κυριαρχεί μία διάθεση ρομαντισμού και ειδυλλιακής αντίληψης της παραδοσιακής ζωής. Άραγε πόσο ήταν απαλλαγμένες οι σχέσεις των ανθρώπων παλαιότερα από την οικονομική εκμετάλλευση, τον υπολογισμό, την υποκρισία και την αποξένωση; *Καθίσταται φανερό ότι οι κοινωνικές αλλαγές στη χώρα υποδοχής δεν πρέπει να αποδίδονται απόλυτα στην ανάπτυξη του τουρισμού καθώς οι τεχνολογικές και κοινωνικές αλλαγές στο ευρύτερο περιβάλλον σε συνδυασμό με το αυξημένο εισόδημα αποτελούν συχνά τα κύρια αίτια των αλλαγών αυτών* (Μέξια Α., 1993).

Η απώλεια ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής από την μία και η ανάγκη εκσυγχρονισμού και υιοθέτησης νέων κοινωνικών συμπεριφορών από την άλλη είναι διαδικασίες που αφ' ενός συχνά είναι επιθυμητές, αφ' ετέρου όταν συμβαίνουν δεν πρέπει να θεωρούνται ως αποτέλεσμα αποκλειστικά της τουριστικής ανάπτυξης. Αυτό μάλιστα ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση όπου ο τόπος υποδοχής δεν είναι μία απομονωμένη, "παρθένα" περιοχή, αλλά μία περιοχή ανοιχτή στις ευρύτερες αλλαγές που λαμβάνουν χώρα.

Καθώς στην Ελλάδα δεν έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές ανθρωπολογικές-κοινωνιολογικές μελέτες για το ρόλο του τουρισμού, δεν είναι δυνατό να γίνουν παρά μόνο κάποιες επισημάνσεις αναφορικά με κοινωνικές επιπτώσεις για τις οποίες η τουριστική ανάπτυξη είτε είναι η βασική αιτία, είτε έχει συμβάλλει σε κάποιο βαθμό, για παράδειγμα: (Παν. Αιγαίου 1995), στην:

.Εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων (π.χ γεωργία, αλιεία). Μία τέτοια

αλλαγή πέρα από τις όποιες κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις συνεπάγεται συχνά αρνητικές επιπτώσεις για το φυσικό υποδοχέα μιας περιοχής.

Η εγκατάλειψη για παράδειγμα του παραδοσιακού τρόπου καλλιέργειας με τις αναβαθμίδες στα περισσότερα νησιά εμπεριέχει τον κίνδυνο της διάβρωσης του εδάφους.

.Αποθάρρυνση των νέων από διαδικασίες επαγγελματικής κατάρτισης.

Το "εύκολο" κέρδος που υπόσχεται η απασχόληση στον τομέα του τουρισμού αποθαρρύνει τους νέους από την ενασχόλησή τους με χειρωνακτικές εργασίες (π.χ γεωργία) ή με αυτές που απαιτούν μακροχρόνιες σπουδές. Η απουσία βέβαια κατάρτισης αποδεικνύεται τελικά σημαντικός περιορισμός για την ίδια την ποιοτική ανάπτυξη του τουρισμού.

.Εύκολη πρόσβαση σε επαγγέλματα χωρίς υποδομή και μακροπρόθεσμες προοπτικές.

. Δημιουργία "μεικτών" οικογενειών (σύζυγοι διαφορετικών εθνικοτήτων).

Θα πρέπει βέβαια να τονισθεί εκ νέου ότι ακόμα και για τις παραπάνω επιπτώσεις δεν θα πρέπει να θεωρηθεί η ανάπτυξη του τουρισμού ως η μοναδική αιτία αλλά θα πρέπει να συνεκτιμηθούν και άλλες αλλαγές (κοινωνικών προτύπων, οικονομικές, τεχνολογικές, κ.α). Η ανάπτυξη του τουρισμού ενδεχομένως λειτουργεί καταλυτικά σ' αυτές τις τάσεις για αλλαγή, αποτελώντας βέβαια και η ίδια αίτιο αλλαγής.

Αυτό πάντως που διαπιστώνει κανείς συχνά είναι μία διάθεση απόδοσης στον τουρισμό αποκλειστικά ή κύρια αρνητικών φαινομένων. Η αναζήτηση θετικών επιρροών παραβλέπεται τις περισσότερες φορές. Η αλήθεια είναι ότι αυτή η διάθεση δεν είναι εντελώς αδικαιολόγητη καθώς βασίζεται τις περισσότερες φορές στην παρατήρηση του μαζικού τουρισμού που δεν είναι εύκολο να θεωρηθεί ότι συμβάλλει στην προσέγγιση και βαθύτερη γνώση και φιλία των λαών. Η αρνητική αντιμετώπιση του τουρισμού διαμορφώθηκε σ' ένα σημαντικό βαθμό από κοινωνιολογικές μελέτες που αφορούσαν περιοχές που εντοπίζονται στις υποανάπτυξη χώρες, για τις οποίες η γρήγορη διείσδυση του φαινομένου αποτέλεσε σ' αρκετές περιπτώσεις κοινωνική απειλή.

Παρόλα αυτά έχουν αναγνωρισθεί περιπτώσεις στις οποίες ο τουρισμός λειτούργησε θετικά απέναντι στην τοπική κοινωνία υποδοχής. Το ενδιαφέρον των επισκεπτών συμβάλλει σε αρκετές περιπτώσεις στη διατήρηση μιας πολιτισμικής παράδοσης η οποία διαφορετικά θα είχε εκλείψει. Επιπλέον δίνει την δυνατότητα στους φορείς αυτής της παράδοσης να διατηρήσουν και να ενισχύσουν την τοπική ή εθνοτική τους ταυτότητα, καθώς αισθάνονται περήφανοι ως φορείς αυτής της ιστορικής μνήμης. Με αυτό τον τρόπο αντιστέκονται στις διαδικασίες "άμβλυνσης" των πολιτισμικών διαφορών

(επιθυμητών τελικά!).

Είναι προφανές ότι είναι ο τύπος του τουρισμού που αναπτύσσεται σε μία περιοχή σε συνδυασμό με τα ιδιαίτερα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά αυτής της περιοχής που θα προσδιορίσουν τελικά το είδος επιπτώσεων στον κοινωνικό ιστό μιας περιοχής.

2.3. Επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία μιας χώρας ή περιφέρειας έχουν αποτελέσει αντικείμενο πολλαπλών ερευνών. Δεδομένου ότι ο τουρισμός αναπτύχθηκε ιδιαίτερα έντονα στις υποανάπτυξη χώρες (χώρες με έντονο το αίτημα της οικονομικής ανάπτυξης), οι οποίες αποτέλεσαν τους βασικούς προορισμούς για τον μαζικό τουρισμό, το ενδιαφέρον των οικονομικών επιστημών εστιάστηκε αρχικά κατά κύριο λόγο στα οφέλη που μπορεί να προκύψουν για την οικονομία από την ανάπτυξη του τουρισμού. Οι πρώτες μελέτες διαπίστωσαν πολλαπλά θετικά οφέλη για την οικονομία των περιοχών σε επίπεδο απασχόλησης, εισοδήματος, συναλλάγματος, βελτίωσης των όρων διαβίωσης. Σημαντική θεωρήθηκε η συμβολή του τουρισμού στον έλεγχο της μεταναστευτικής πορείας από τις περιφερειακά υποβαθμισμένες περιοχές, στη δημιουργία υποδομής και στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Διαπιστώθηκε επίσης ότι η ανάπτυξη του τουρισμού στήριξε την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων που λειτουργούσαν συνήθως υποστηρικτικά στις ανάγκες που γεννούσε ο τουρισμός. Παρατηρήθηκε επίσης ότι ο τουρισμός αύξησε σημαντικά την γυναικεία απασχόληση (Α. Μέξα, 1993).

Η θεώρηση του τουρισμού ως πανάκεια για την οικονομική ανάπτυξη τέθηκε σε αμφισβήτηση λίγα χρόνια αργότερα καθώς διαπιστώθηκε από πολλούς ερευνητές ότι δεν είχαν υπολογιστεί διαφυγόντα κέρδη με την μορφή έμμεσου κόστους, (π.χ το κόστος από την εισαγωγή αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνονται από τους τουρίστες, το κόστος λόγω δανείων, διαφήμισης και προώθησης του τουριστικού προϊόντος). Στις εκτιμήσεις επίσης για την απασχόληση δεν είχε παρατηρηθεί ότι οι θέσεις που δημιουργούνταν ήταν θέσεις χωρίς ειδικευση, ενώ τελικά η συμβολή στην ανάπτυξη και άλλων τομέων είχε υπερεκτιμηθεί (Α. Μέξα, 1993).

Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι πολλές από αυτές τις έρευνες αφορούσαν τις υποανάπτυκτες χώρες. Η συμβολή του τουρισμού στην οικονομία των αναπτυσσόμενων περιοχών αναμένεται να είναι διαφορετική.

Διαπιστώθηκε έτσι ότι οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία και γενικότερα στην περιφερειακή ανάπτυξη εξαρτώνται από το ίδιο το επίπεδο της ανάπτυξης μιας περιοχής, δηλαδή δεν είναι ο τουρισμός απόλυτα υπεύθυνος για την ανάπτυξη, αλλά το επίπεδο ανάπτυξης (ύπαρξη υποδομών, υπηρεσιών,

άλλων δραστηριοτήτων) μιας περιοχής είναι αυτό που θα καθορίσει το πόσο επικερδής θα είναι η ανάπτυξη του τουρισμού και το κατά πόσο τα οφέλη της τουριστικής ανάπτυξης παραμένουν στην ίδια την τοπική κοινωνία και δεν διαφεύγουν έξω από τα σύνορα αυτής.

Στη χώρα μας ειδικότερα, παραδοσιακά γεωργική χώρα παρατηρήθηκε μία συμπίεση του πρωτογενή τομέα σε επίπεδο απασχόλησης και παραγωγής. Γεωργική γη, υψηλής συχνά παραγωγικότητας έχει παρατηρηθεί ότι χρησιμοποιείται συχνά για την ανάπτυξη τουριστικής υποδομής. Η μείωση του πρωτογενή τομέα δεν πρέπει σε όλες τις περιπτώσεις να αποδίδεται στην ανάπτυξη του τουρισμού. Σε πολλές περιοχές η κάμψη της δραστηριότητας προηγήθηκε και ήταν αποτέλεσμα μιας σειράς αλλαγών σε επίπεδο τεχνολογίας, οικονομίας, κοινωνικών αντιλήψεων.

Παράλληλα με την κάμψη του πρωτογενή τομέα, παρατηρήθηκε ότι στις περισσότερες τουριστικές περιοχές διατηρήθηκαν ή αναπτύχθηκαν ταυτόχρονα με τον τουρισμό, όλες εκείνες οι οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες "τροφοδοτούν" ουσιαστικά την τουριστική ζήτηση.

2.4. Επιπτώσεις του τουρισμού στο ανθρωπογενές περιβάλλον

Η απόδοση στον τουρισμό όλων των αρνητικών φαινομένων των τελευταίων χρόνων δεν αποτέλεσε εξαίρεση και στην περίπτωση της μελέτης του δομημένου περιβάλλοντος. Ο τουρισμός θεωρείται από πολλούς ερευνητές ο κύριος υπεύθυνος για την υποβάθμιση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και κύρια εκείνου του τμήματος που είναι ταυτόχρονα και φορέας ιστορικής μνήμης (παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορικοί χώροι). Η αναγνώριση όμως του τουρισμού ως το κύριο αίτιο για τις διάφορες αλλαγές του δομημένου περιβάλλοντος είναι συχνά εσφαλμένη καθώς ανάλογες διαδικασίες συμβαίνουν συχνά και εκεί όπου καμία τουριστική δραστηριότητα δεν αναπτύσσεται.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις, απαιτείται όμως να γίνεται σωστή διάκριση και να αναγνωρίζονται και φαινόμενα συνέργιας, δηλαδή ταυτόχρονη δράση πολλών παραγόντων (πολιτισμικοί, θεσμικοί, οικονομικοί, κα) οι οποίοι συμβάλλουν στην όποια αλλαγή λαμβάνει χώρα στο δομημένο περιβάλλον.

Πολλά από τα προβλήματα οφείλονται κύρια στην μετάβαση από τη μικρή ανθρώπινη κλίμακα που χαρακτηρίζει τους περισσότερους οικισμούς σε μία μεγαλύτερη η οποία όμως είναι έξω από τα φυσικά χαρακτηριστικά μιας

περιοχής (ανέγερση για παράδειγμα μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων σε μικρούς κλειστούς κόλπους, ξένες προς την μορφή του φυσικού αλλά και δομημένου περιβάλλοντος)

Ορισμένες από τις αρνητικές επιπτώσεις που έχουν διαπιστωθεί στον Ελλαδικό χώρο και για τις οποίες μπορούμε να θεωρήσουμε την αλόγιστη τουριστική ανάπτυξη ως την κύρια όχι όμως και την μοναδική αιτία, είναι οι ακόλουθες (Παν. Αιγαίου 1995):

Η αυθαίρετη δόμηση αποτελεί ίσως το πιο σημαντικό πρόβλημα για τις περισσότερες παράκτιες περιοχές. Η "παράνομη" τουριστική δραστηριότητα (ενοικιαζόμενα δωμάτια) στη χώρα μας ξεπερνά κατά δύο (2) σχεδόν φορές την αντίστοιχη νόμιμη. Παρατηρείται συχνά ότι η νόμιμη τουριστική δραστηριότητα ενθαρρύνει την

άνθηση της παραξενο-δοχείας. Είναι προφανές όμως ότι η αιτία του φαινομένου δεν είναι τόσο η ίδια η τουριστική ανάπτυξη, όσο η αδυναμία ελέγχου, εφαρμογής διατάξεων, κ.α

Αστικοποίηση του παράκτιου χώρου, και μάλιστα κατά μήκος της ακτής, που αποτελεί ιδιαίτερα ευαίσθητο οικοσύστημα.

Τα έργα υποδομής (αεροδρόμια, λιμάνια, σταθμοί μεταφοράς κ.α). Αν και είναι προφανές ότι η παρουσία τεχνικής υποδομής είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του τουρισμού, συχνά δημιουργούνται προβλήματα, καθώς η κατασκευή της δεν λαμβάνει υπόψη της τις τοπικές ιδιαιτερότητες του περιβάλλοντος.

Συχνά τα έργα υποδομής καταλαμβάνουν μεγάλες επιφάνειες γης, συνήθως, παραγωγικής, καταστρέφουν τα παράκτια οικοσυστήματα, και συμβάλλουν στην οικιστική επέκταση.

Ένα άλλο πρόβλημα που συνδέεται με τις υποδομές και έχει κύρια οικονομική σημασία είναι το ζήτημα της λειτουργίας τους. Η ύπαρξη υποδομής και υπηρεσιών στις τουριστικές περιοχές συνεπάγεται αυξημένο λειτουργικό κόστος, καθώς λειτουργούν για να ικανοποιήσουν για ένα σημαντικό μεγάλο διάστημα μικρότερες ανάγκες από αυτές για τις οποίες έχουν σχεδιαστεί (η υποδομή

σχεδιάζεται με βάση τις ανάγκες που παρουσιάζονται τους μήνες αιχμής).

Ειδικότερα το δομημένο περιβάλλον με ιστορική, πολιτιστική αξία δέχεται συχνά σημαντικές πιέσεις εξαιτίας ακριβώς του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει. Προβλήματα υποβάθμισης αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων, προβλήματα ηχορύπανσης αλλά και αισθητικής ρύπανσης εμφανίζονται συχνά σε αυτές τις περιπτώσεις. Πολλοί ιστορικοί οικισμοί και μνημεία τόσο στο εξωτερικό όσο και στην Ελλάδα (π.χ αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου) απειλούνται από τις χιλιάδες επισκέψεις κάθε χρόνο. Η φθορά των μαρμάρων, των τοιχογραφιών είναι μερικά μόνο από τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις έχει παρατηρηθεί ότι ο τουρισμός μπορεί να συμβάλλει θετικά στην προστασία και ανάδειξη ορισμένων φυσικών περιοχών, αρχαιολογικών χώρων.

Σε πολλές περιοχές η ανάπτυξη του τουρισμού και το ενδιαφέρον του τουρισμού για την ιστορία και την ιδιαιτερότητα των παραδοσιακών οικισμών ενθάρρυνε τους κατοίκους να προχωρήσουν σε μία αναπαλαίωση πολλών κτηρίων τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν είτε για τους ίδιους ως κατοικία είτε ως τουριστικοί ξενώνες, μαγαζιά κ.α. Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να συναντήσει κανείς σε πολλές περιοχές στην Ελλάδα (ο οικισμός της Οίας στη Σαντορίνη, το Γαλαξίδι κ.α).

Αυτό που θα πρέπει να τονισθεί είναι ότι οι περισσότερες επεμβάσεις στο δομημένο περιβάλλον μιας περιοχής είναι κύρια μη αντιστρεπτού χαρακτήρα, δηλαδή υπάρχει μια πολύ περιορισμένη δυνατότητα, εκ των υστέρων, παρέμβασης για την αποκατάσταση ή βελτίωση της εικόνας του τουριστικού προορισμού.

Εκτός από τις πιέσεις στο κτισμένο περιβάλλον είναι δυνατό να αναγνωρισθούν και πιέσεις σε άλλα στοιχεία όπως οι υπηρεσίες -κοινωνικές εξυπηρετήσεις.

Θα πρέπει βέβαια να τονισθεί ότι πολύ συχνά η βελτίωση παροχής κοινωνικών εξυπηρετήσεων σε ορισμένες απομονωμένες περιοχές γίνεται ακριβώς εξαιτίας της ανάπτυξης του τουρισμού (Κοκκώσης 1995).

2.5.Επιπτώσεις του τουρισμού στο φυσικό περιβάλλον

Η τουριστική δραστηριότητα, η οποία στη χώρα μας συγκεντρώνεται κύρια στη παράκτια ζώνη, αποτελεί συχνά σημαντικό παράγοντα υποβάθμισης του οικοσυστήματος.

Η παρουσίαση των επιπτώσεων στο φυσικό περιβάλλον θα γίνει αναλυτικά στις ενότητες III 1, 2, 3, 4. Σε μία πρώτη προσέγγιση όμως είναι δυνατό να αναγνωρισθούν κάποιες γενικές επιπτώσεις ιδιαίτερα αυτών που προκαλούνται

στις παράκτιες περιοχές, οι οποίες αποτελούν και την περιοχή που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον των επισκεπτών:

Επιπτώσεις στους υδάτινους πόρους.

Η αυξημένη κατανάλωση, ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες, οδηγεί σε μείωση των υδάτινων αποθεμάτων. Στην Ελλάδα παρατηρείται σε πολλές τουριστικές περιοχές, ιδιαίτερα στις νησιωτικές, έλλειψη νερού, ενώ συχνά η παροχή του είναι δυνατή ορισμένες μόνο ώρες της ημέρας.

Επιπτώσεις στα χερσαία οικοσυστήματα.

Η οικιστική, τουριστική ανάπτυξη προκαλεί αλλαγές στη λειτουργία των οικοσυστημάτων, μείωση του πληθυσμού ενός είδους, αλλαγές στην ίδια την ποικιλότητα μιας περιοχής -αριθμός ειδών-. Συχνά η τουριστική ανάπτυξη προκαλεί καταστροφή δασικών εκτάσεων και υποβάθμιση της αισθητικής του τοπίου που αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους πόλους έλξης για τους τουρίστες.

Επιπτώσεις στο παράκτιο-θαλάσσιο και χερσαίο-περιβάλλον.

Οι επιπτώσεις στο θαλάσσιο περιβάλλον ποικίλουν ανάλογα με την ύπαρξη κατάλληλης υποδομής -π.χ. εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού-. Είναι δυνατό να παρατηρηθούν αλλαγές στα φυσικά χαρακτηριστικά -θολερότητα, μείωση οξυγόνου- αλλά και άλλες σημαντικότερες (βιολογική ρύπανση, κ.α).

Η τουριστική ανάπτυξη και η υποδομή που απαιτείται για αυτήν -λιμάνια, δρόμοι, κα- μπορεί να προκαλέσει προβλήματα διάβρωσης των ακτών, ενώ προβλήματα ρύπανσης της άμμου μπορεί επίσης να παρουσιασθούν.

III. ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕ ΙΔΑΙΤΕΡΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

3.1. Παράκτιες και νησιωτικές περιοχές

Η παράκτια ζώνη αποτελεί σπουδαίο φυσικό πόρο για την χώρα μας, συγκεντρώνει πολλές οικονομικές δραστηριότητες όπως βιομηχανία, γεωργία, αλιεία ενώ αποτελεί ιδανικό τόπο κατοικίας και μέχρι πρόσφατα αποκλειστικό χώρο αναψυχής. Στην παράκτια ζώνη παρατηρείται μία έντονη αλληλεπίδραση ανάμεσα σε φυσικές, βιολογικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές διεργασίες. Η ισορροπία ανάμεσα σε αυτές είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη και οποιαδήποτε αλλαγή σε κάποιο σημείο μπορεί να προκαλέσει αλυσιδωτές αντιδράσεις, οδηγώντας σε ένα διαφοροποιημένο περιβαλλοντικά σύστημα (UNEP, 1995).

Η ανάπτυξη του τουρισμού στη χώρα μας παραμένει συνδεδεμένη κύρια με τις

παράκτιες και νησιωτικές περιοχές. Αυτό οφείλεται σε ένα μεγάλο βαθμό στην υιοθέτηση του κυρίαρχου μοντέλου του τουρισμού (τουρισμός των 4S sun, sea, sand, sex). Στην Ελλάδα το 90% όλων των τουριστικών δραστηριοτήτων -συμπεριλαμβανομένης και της αναψυχής- βρίσκονται

συγκεντρωμένες στις ακτές. Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο παράκτιο περιβάλλον είναι οι ακόλουθες (Council of Europe, 1995 και UNEP, 1995):

.Σημαντικές πιέσεις στους τοπικούς πληθυσμούς λόγω της υπερσυγκέντρωσης της τουριστικής ανάπτυξης, η οποία ξεπερνά συχνά τα όρια ανοχής του συστήματος.

.Αλλοιώσεις στα χαρακτηριστικά και φυσιογνωμία μικρών και παραδοσιακών οικισμών.

.Η περιορισμένη ύπαρξη υδάτινων αποθεμάτων σ' όλες τις παράκτιες Μεσογειακές χώρες έχει οδηγήσει σε μία εξάντληση των υπόγειων αποθεμάτων, η οποία περαιτέρω έχει οδηγήσει σε υποβάθμιση της ποιότητας ως αποτέλεσμα της υπεράντλησης. Για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες αυτές συχνά κατασκευάζονται μονάδες αφαλάτωσης οι οποίες βέβαια δημιουργούν άλλες πιέσεις στο περιβάλλον μετατοπίζοντας και όχι επιλύοντας το πρόβλημα.

.Ρύπανση των υπόγειων υδάτων, ακτών, ποταμών λιμνών, θαλάσσιου νερού, λόγω απουσίας επαρκούς υποδομής (εμφάνιση φαινομένων ευτροφισμού). Υποβάθμιση ευαίσθητων παράκτιων οικοσυστημάτων, όπως οι αμμοθίνες.

.Η κατασκευή έργων όπως οι μαρίνες, κυματοθραύστες, μπορεί να προκαλέσει απώλεια άμμου, καθώς η κίνηση των ρευμάτων, τα οποία συντελούσαν στην αναπλήρωση της άμμου έχει τώρα τροποποιηθεί ή εμποδιστεί πλήρως με αποτέλεσμα την διατάραξη των παράκτιων οικοσυστημάτων και της θαλάσσια ζωής. Η τουριστική ανάπτυξη και η δημιουργία δρόμων κοντά στις ακτές οδηγεί επίσης σε σταδιακή μείωση της ποσότητας της άμμου.

.Απώλεια γεωργικής γης, συχνά υψηλής παραγωγικότητας για τουριστική ανάπτυξη.

.Ορισμένες αθλητικές δραστηριότητες όπως (jetskis) αποτελούν αιτία θαλάσσιας ρύπανσης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης (οχλήσεις, θόρυβος κ.α.).

.Υποβάθμιση ή και απώλεια αρχαιολογικών και ιστορικών πόρων, ιδιαίτερα όταν η αξία τους δεν είναι αναγνωρισμένη και ταυτόχρονα υπάρχουν σημαντικές πιέσεις.

Τα νησιά αν και φιλοξενούν τον ίδιο τύπο επισκεπτών με τις παράκτιες περιοχές αποτελούν μία ιδιαίτερη περίπτωση εξαιτίας της ύπαρξης μιας ευαίσθητης ισορροπίας μεταξύ περιβάλλοντος, οικονομίας και κοινωνίας. Τα νησιά εξαιτίας του μικρού μεγέθους και της απομόνωσης από τις ηπειρωτικές περιοχές εμφανίζουν μεγαλύτερη ποικιλότητα ως οικοσυστήματα τα οποία όμως ταυτόχρονα παρουσιάζουν αυξημένη ευαισθησία στις διάφορες διαταραχές. Εκτός όμως από τις οικολογικές ιδιαιτερότητες φαίνεται ότι οι νησιωτικές κοινωνίες παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στην

κοινωνική οργάνωση. Η οικονομική τέλος ανάπτυξη των νησιών φαίνεται να αντιμετωπίζει, ιδιαίτερα στην εποχή μας, σημαντικούς περιορισμούς εξαιτίας των περιορισμένων πόρων, του μεγέθους της τοπικής αγοράς, της δυσκολίας στην πρόσβαση κα. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1994). Στο πλαίσιο αυτό συχνά αρκετές παραδοσιακές

δραστηριότητες αποδεικνύεται ότι δεν είναι βιώσιμες. Ο τουρισμός προβάλλει ως η εναλλακτική δυνατότητα και όχι πάντα αδικαιολόγητα. Η τουριστική ανάπτυξη κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις είναι δυνατό να λειτουργήσει θετικά χωρίς βέβαια να θεωρείται από μόνη της πανάκεια για την οποιαδήποτε ανάπτυξη. Παράλληλα απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή στο είδος του τουρισμού που θα ενθαρρυνθεί, ιδιαίτερα δε στην περίπτωση των μικρών νησιών που παρουσιάζουν όπως ήδη έχει αναφερθεί ορισμένες ιδιαιτερότητες. Το μοντέλο του μαζικού τουρισμού φαίνεται κατ' αρχήν ακατάλληλο καθώς απαιτεί σημαντικές υποδομές και κατ' επέκταση σημαντικές παρεμβάσεις στο ευαίσθητο νησιωτικό οικοσύστημα. Το ζήτημα συνεπώς δεν είναι τουρισμός ή όχι, αλλά τί είδους τουρισμός είναι κατάλληλος για τα ιδιαίτερα αυτά οικοσυστήματα. Οι επιπτώσεις στο νησιωτικό περιβάλλον προσομοιάζουν με αυτές που έχουν

ήδη αναφερθεί προηγούμενα για το παράκτιο σύστημα. Σε ορισμένες περιπτώσεις η ένταση αυτών μπορεί να είναι μεγαλύτερη εξαιτίας της ιδιαιτερότητας των νησιών (πιο ευαίσθητα οικοσυστήματα, σημαντικά περιορισμένοι φυσικοί πόροι). Θα πρέπει βέβαια να τονισθεί ότι οι επιπτώσεις που αναγνωρίστηκαν στην προηγούμενη παράγραφο είναι συχνά το αποτέλεσμα της απουσίας ενός σωστού σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης. Δυστυχώς πολλές από τις επιπτώσεις αυτές έχουν ήδη παρατηρηθεί σε πολλά από τα νησιά και τις παράκτιες περιοχές της χώρας μας. Δεν θα πρέπει βέβαια να λησμονεί κανείς ότι στα περισσότερα νησιά η ανάπτυξη του τουρισμού συνέβαλε σημαντικά στην συγκράτηση του πληθυσμού και στην οικονομική ανάπτυξη των απομονωμένων περιοχών. Αυτό που όμως φαίνεται να αποτελεί κοινή διαπίστωση είναι ότι η εξασφάλιση της συνέχισης της οικονομικής ανάπτυξης και στο μέλλον προϋποθέτει την εδραίωση ισορροπίας ανάμεσα στην ανάπτυξη του τουρισμού και την προστασία του περιβάλλοντος.

Ρόδος: Η περίπτωση του μαζικού τουρισμού

Η περίπτωση της Ρόδου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα οικονομικής ανάπτυξης βασισμένης σχεδόν αποκλειστικά στον τουρισμό και ειδικότερα στον αποκαλούμενο μαζικό τουρισμό. Το μεγαλύτερο ποσοστό επενδύσεων απορροφάται από τον τουρισμό ενώ αποτελεί ταυτόχρονα και την σημαντικότερη απασχόληση για τους κατοίκους του νησιού. Η αποκλειστική αυτή εξάρτηση αυξάνει βέβαια την ευαισθησία του συστήματος, καθώς οποιαδήποτε αρνητική εξέλιξη στην αγορά του τουρισμού θα σημάνει ίσως τον οικονομικό κλυδωνισμό του. Η τουριστική άνθιση του νησιού βασίστηκε στην αναμφισβήτητη φυσική ομορφιά του, το ήπιο κλίμα, τα ιστορικά μνημεία - Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου- την ύπαρξη περιοχών με ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον -κοιλιάδα με τις πεταλούδες-. Τα τελευταία όμως χρόνια παρατηρείται μία μείωση του ρυθμού αύξησης των επισκεπτών, ιδιαίτερα δε στην ίδια την πόλη της Ρόδου που αποτελούσε παραδοσιακά κύριο πόλο έλξης και αποκλειστικό τόπο διαμονής των επισκεπτών. Η υπερσυγκέντρωση των τουριστών, τα προβλήματα κυκλοφοριακής συμφόρησης κατά τους θερινούς μήνες, τα προβλήματα ηχορύπανσης, υποβάθμισης των ακτών, και απομάκρυναν τους τουρίστες από την πόλη προς μακρινότερες και πιο απομονωμένες παραλίες στο νότιο τμήμα του νησιού. Τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε μία μείωση των επισκεπτών που επιλέγουν να μείνουν στην πόλη, μερικά ξενοδοχεία μετατράπηκαν σε γραφεία, ενώ παρατηρήθηκε ότι το είδος των επισκεπτών που επιλέγουν να μείνουν στην πόλη ήταν χαμηλότερου

εισοδήματος. (Coccosis H., Mexas A., 1994).

Η περίπτωση αυτή, η οποία θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν αποτελεί ίσως και την πιο ακραία περίπτωση - καθώς το νησί και η πόλη της Ρόδου απέχουν από την εικόνα ενός υπερκορεσμένου προορισμού-, αποδεικνύει ότι η υποβάθμιση της ποιότητας του

περιβάλλοντος το οποίο αποτελούσε και τον βασικό πόλο έλξης, όταν συνοδεύεται μάλιστα και από την παροχή χαμηλών εξυπηρετήσεων, την αύξηση της προσφοράς (νέα καταλύματα) και την ύπαρξη διεθνών αρνητικών συγκυριών, μπορεί να οδηγήσει μακροπρόθεσμα στην ίδια την υποβάθμιση της τουριστικής δραστηριότητας. Ανάλογες περιπτώσεις είναι δυνατό να παρατηρηθούν σε πολλές άλλες περιοχές σε όλη την Ελλάδα.

Μονεμβασία: Επιλεκτικός τύπος τουρισμού

Στη χώρα μας είναι δυνατό να εντοπισθούν πολλές περιπτώσεις παράκτιων και νησιωτικών περιοχών οι οποίες μέσω της προστασίας και ανάδειξης του περιβάλλοντος -φυσικού ή δομημένου- κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν μία σταθερή τουριστική ανάπτυξη και να αναδειχθούν σε περιοχές, ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, περιοχές με "ταυτότητα". Η Μονεμβασία βρίσκεται στη νοτιο-ανατολική Πελοπόννησο και είναι ιδιαίτερα γνωστή για τον ιστορικό μεσαιωνικό της οικισμό -κάστρο-. Το κάστρο έχει πολλά μεσαιωνικά και βυζαντινά μνημεία -Ναός της Αγίας Σοφίας, ναός του Ελκόμενου Χρηστού- που αποτελούν πόλο έλξης για χιλιάδες επισκέπτες κατά όλη σχεδόν τη διάρκεια του χρόνου. Τα τελευταία χρόνια οι συντονισμένες προσπάθειες της πολιτείας σε συνδυασμό με την ιδιωτική πρωτοβουλία οδήγησαν σε μία καθολική αναπαλαίωση/συντήρηση των περισσότερων κτισμάτων του κάστρου. Οι υπάρχοντες κανονισμοί προβλέπουν ορισμένες μόνο χρήσεις με απώτερο σκοπό την διαφύλαξη και ανάδειξη της φυσιογνωμίας του ιστορικού αυτού οικισμού. Πολλά από τα παραδοσιακά της σπίτια έχουν μετατραπεί σε μικρά τουριστικά καταλύματα ή μαγαζιά τα οποία παρέχουν υψηλής ποιότητας φιλοξενία. Το κάστρο της Μονεμβασιάς αποτελεί ένα από τα παραδείγματα τουριστικής ανάπτυξης η οποία είναι όμως απόλυτα συμβατή με το χαρακτήρα και την

παράδοση της περιοχής. Θα πρέπει βέβαια να παρατηρηθεί ότι αυτό οφείλεται βασικά στο γεγονός ότι ο οικισμός προστατεύεται από ειδικές διατάξεις κάτι που δεν ισχύει για τις περισσότερες παράκτιες τουριστικές περιοχές.

3.2.Ορεινές περιοχές

Η άνοδος του ορεινού τουρισμού, στην χώρα μας ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, συνδέεται με την αλλαγή σε συνήθειες (ανάγκη για άθληση) αλλά και την επιθυμία/ δυνατότητα αναψυχής κατά όλη την διάρκεια του χρόνου.

Και στην περίπτωση όμως αυτή υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις για προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης σε περιοχές κύρια με χειμερινές αθλητικές εγκαταστάσεις, όπως διάβρωση, υποβάθμιση βιοτόπων κ.α. Κύρια αίτια για αυτό είναι η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού επισκεπτών σε σχετικά μικρή χρονική περίοδο, η ανέγερση σχετικών εγκαταστάσεων και υποδομών, ο θόρυβος, η κίνηση, η παραγωγή αποβλήτων κ.α (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1994).

Ο ορεινός τουρισμός είναι πολύ συχνά υπεύθυνος για μία σειρά από επιπτώσεις όπως (Council of Europe, 1996):

.Ρύπανση, θόρυβος, διάβρωση του εδάφους και υποβάθμιση ευαίσθητων οικοσυστημάτων.

.Ανεξέλεγκτη άσκηση δραστηριοτήτων όπως κατασκήνωση, ποδήλατο βουνού, οδήγηση με οχήματα ειδικών διαδρομών μπορεί να προκαλέσουν σημαντικά προβλήματα υποβάθμισης στη χλωρίδα και πανίδα μιας περιοχής.

.Η παροχή ορισμένων διευκολύνσεων όπως χώροι στάθμευσης, μονοπάτια και άνοιγμα νέων δρόμων σε ευαίσθητες περιοχές οδηγεί σε σημαντική περιβαλλοντική υποβάθμιση.

.Η άσκηση διαφόρων δραστηριοτήτων αναψυχής (κυνήγι, φωτογραφία,) μπορεί να προκαλέσει κοινωνικές συγκρούσεις. Οι τουρίστες δεν κατανοούν πάντα τους περιορισμούς στο δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στη φύση και συχνά παραβιάζουν τους "άγραφους" νόμους και τους κώδικες επικοινωνίας αλλά και τους θεσπισμένους κανονισμούς.

.Η δημιουργία υποδομής για χειμερινά σπορ προκαλεί συχνά αποδάσωση, διάβρωση του επιφανειακού εδάφους και καταστροφή της βλάστησης.

.Προβλήματα διάθεσης απορριμμάτων.

Οι ορεινές περιοχές όπως ακριβώς και οι νησιωτικές περιοχές αποτελούν περιοχές σε απομόνωση, όπου ο τουρισμός είναι δυνατό να συμβάλει ουσιαστικά στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη όταν βέβαια υπακούει και σέβεται τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει τις προσπάθειες ανάπτυξης ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων ("μικρού προϋπολογισμού") οι οποίες δρουν συμπληρωματικά στο εισόδημα των μόνιμων κατοίκων. Στις περιοχές αυτές εκτός

από τις αθλητικές δραστηριότητες που συνήθως φιλοξενούνται είναι δυνατό να αναπτυχθούν ποικίλες άλλες όπως η πεζοπορία, ο αγροτουρισμός, κ.α. Στο πλαίσιο αυτό στηρίζεται η αναπαλαίωση/συντήρηση ιστορικών κέντρων, η κατασκευή καταφυγίων, η αναγνώριση και χάραξη μονοπατιών κ.α. (Comite Economique et Social, 1990).

Το είδος αυτό του τουρισμού μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα θετικό τόσο για τις τοπικές κοινωνίες όσο και για τον ίδιο τον επισκέπτη ο οποίος έχει την δυνατότητα να έρθει σε επαφή με την φύση αλλά και να γνωρίσει τον διαφορετικό τρόπο ζωής των ανθρώπων στις περιοχές αυτές.

Πήλιο: Η ελληνική περίπτωση Ορεινού Τουρισμού

Ορεινή περιοχή με οικισμούς που διακρίνονται για την αρχιτεκτονική τους αξία. Η περιοχή πέρα από την μοναδική της φυσική ομορφιά μπορεί να θεωρηθεί ως πραγματικό μουσείο λαϊκής τέχνης (ξυλογλυπτική, ζωγραφική, λιθογλυπτική). Η μοναδικότητα του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της περιοχής αποτελούν τον πόλο έλξης για χιλιάδες επισκέπτες ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες. Η σημαντική αυτή εναλλακτική δραστηριότητα συμβάλλει αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και κατ' επέκταση στην συγκράτηση του πληθυσμού και ιδιαίτερα του ενεργού (νέοι/ νέες).

Μία άλλη χαρακτηριστική περίπτωση είναι και τα Ζαγοροχώρια στην Ήπειρο.

3.3. Περιοχές με ιδιαίτερη οικολογική αξία

Τα τελευταία χρόνια αυξάνεται το ενδιαφέρον των επισκεπτών για περιοχές με ιδιαίτερη οικολογική αξία όπως: Υγρότοποι, Δάση, Δέλτα, Φυσικά μνημεία (π.χ. απολιθωμένο δάσος στο Σίγρι Λέσβου) κ.α. Η συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας προστασίας του περιβάλλοντος, η επιθυμία για επαφή με την φύση και η αναζήτηση ενός διαφορετικού τρόπου ζωής έχουν εκφραστεί έντονα τα τελευταία χρόνια με την δημιουργία ενός νέου ρεύματος τουριστών. Το αυξημένο αυτό ενδιαφέρον συμβάλλει ταυτόχρονα στη συνειδητοποίηση της αξίας της περιοχής -τόσο από τους μόνιμους κατοίκους όσο και από τους κρατικούς φορείς, επιταχύνοντας έτσι ή απλά ενισχύοντας τα μέτρα διαχείρισης και προστασίας της περιοχής.

Η απουσία βέβαια σωστού ελέγχου της ροής των επισκεπτών, ή η άσκηση

δραστηριοτήτων μη (συμβατών με την ευαισθησία του χώρου μπορούν να τραυματίσουν ανεπανόρθωτα ορισμένες φορές το οικοσύστημα.

Το Φαράγγι της Σαμαριάς βρίσκεται στην επαρχία Σφακίων του νομού Χανίων της Κρήτης. Μοναδικό μνημείο της

φύσης αποτελεί πόλο έλξης για χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο. Έχει συνολικό μήκος 18χλμ., πλάτος που κυμαίνεται από 3 έως 40 μέτρα και ύψος που φθάνει μέχρι τα 600μ. Η περιοχή έχει ανακηρυχθεί Εθνικός Δρυμός και προστατεύεται από ειδικές συνθήκες. Ο αυξημένος παρόλα αυτά αριθμός επισκεπτών αποτελεί μία σημαντική απειλή για το οικοσύστημα. Άλλες περιοχές με ιδιαίτερη οικολογική αξία οι οποίες είναι δυνατό να συγκεντρώσουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών είναι οι υγρότοποι της Πρέσπας, της Κερκίνης, του Μεσολογγίου. Το δάσος της Δαδιάς στον Έβρο και το Δέλτα του ποταμού Έβρου αποτελούν περιοχές που συγκεντρώνουν επίσης τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον αρκετών επισκεπτών.

3.4. Αστικές περιοχές

Αν και το φαινόμενο του τουρισμού έχει συνδεθεί στενά με τον παράκτιο και νησιωτικό χώρο, τα τελευταία χρόνια εμφανίζονται ως χώροι τουριστικής υποδοχής και τα διάφορα αστικά κέντρα, ιδιαίτερα δε εκείνα τα οποία παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον από ιστορική και πολιτιστική άποψη (Παρίσι, Ρώμη, Βενετία κ.α.).

Το είδος αυτού του τουρισμού δεν αφορά αποκλειστικά την ξενάγηση στα ιστορικά μνημεία, την γνωριμία με την πολιτιστική γενικότερα κληρονομιά μιας περιοχής, αλλά και την επαφή με την σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία (θέατρο, ζωγραφική κ.α.). Ο τουρίστας/ επισκέπτης βιώνει μία σημαντική εμπειρία καθώς έχει την δυνατότητα να επισκεφθεί και να γνωρίσει από κοντά μνημεία και έργα τέχνης των οποίων την δημιουργία είχε διδαχθεί στο παρελθόν στο σχολείο. Παράλληλα η επαφή με την σύγχρονη δημιουργία βοηθά στην κατανόηση και βαθύτερη γνώση των συνηθειών, τάσεων, τρόπων σκέψης

των άλλων ανθρώπων, συμβάλλει στην πνευματική ανάταση, στη συνειδητοποίηση τελικά ότι ο κόσμος δεν περιορίζεται στον προσωπικό μας μόνο χώρο δράσης (Comite Economique et Social, 1990). Αν και οι επισκέπτες αυτού του είδους διακρίνονται για την ευαισθησία τους σε θέματα περιβάλλοντος, είναι

πολύ συχνό το φαινόμενο περιβαλλοντικής υποβάθμισης στους χώρους αυτούς. Η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών συνιστά απειλή για τους πολιτιστικούς πόρους (μνημεία και κτίρια), τόσο λόγω της χρήσης των χώρων όσο και από την ρύπανση που προκαλείται. Άλλα σημαντικά προβλήματα που συνήθως αντιμετωπίζουν αυτές οι περιοχές είναι η κυκλοφοριακή συμφόρηση, ο θόρυβος, το πρόβλημα της στάθμευσης -απουσία κατάλληλων χώρων εντείνει το πρόβλημα του συνωστισμού- το πρόβλημα της αυξημένης παραγωγής απορριμμάτων κα. Ένα άλλο σύνθητες φαινόμενο είναι αυτό της αστικοποίησης γύρω από την περιοχή με ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκειμένου να ικανοποιηθεί η ζήτηση σε ξενοδοχειακά καταλύματα, χώρους αναψυχής, εστιατόρια κ.α. Ιδιαίτερα σημαντικές όμως είναι και οι επιπτώσεις στην τοπική κοινωνία, η οποία καλείται να αντιμετωπίσει ταυτόχρονα το αυξημένο κόστος διαβίωσης, καθώς η ελκυστικότητα της περιοχής έχει αυξηθεί σημαντικά. Σημαντικές επίσης πιέσεις δέχεται και η υποδομή, εξυπηρετήσεις (όπως τα μουσεία για παράδειγμα) και οι υπηρεσίες (όπως η δημόσια συγκοινωνία για παράδειγμα) (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1994). Καθώς ο πολιτιστικός τουρισμός αναμένεται να αναπτυχθεί περισσότερο στο μέλλον, οι πιέσεις στις ιστορικές πόλεις θα αυξηθούν καλώντας έτσι για μία ορθολογικότερη διαχείριση των πόρων τους.

Παρίσι: Η πόλη σύμβολο

Πρωτεύουσα της Γαλλίας, ένα από τα μεγαλύτερα πολιτικά, πνευματικά, εμπορικά και οικονομικά κέντρα του κόσμου. Το Παρίσι σήμερα αποτελεί την πόλη με τον μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών. Το Πεδίο του Άρεως με τον Πύργο του Άιφελ, η Αψίδα του Θριάμβου, το Καρτιέ Λατέν, ο Σηκουάνας, ο ναός της

Νοτρ Νταμ, η συνοικία της Μονμάρτης αποτελούν αξιοθέατα γνωστά ακόμα και για αυτούς που δεν έχουν ποτέ επισκεφθεί την πόλη. Τα μουσεία της με το πιο γνωστό ανάμεσα τους το Μουσείο του Λούβρου αποτελούν αναγκαίο σταθμό για κάθε επισκέπτη. Ο τουρισμός σε αυτή την πόλη δεν είναι απλά μια σημαντική οικονομική δραστηριότητα, είναι η αναγνώριση της σε μία πόλη σύμβολο.

Βενετία: Ένας ιστορικός οικισμός υπό απειλή

Αποτελεί ένα από τα πιο φημισμένα μέρη του κόσμου, σημαντικό πόλο έλξης για εκατομμύρια τουρίστες. Το 1952 την επισκέφθηκαν 500,000 τουρίστες, ενώ το 1992 1.210.000. Αν σε αυτούς προστεθούν και οι ημερήσιοι επισκέπτες που ανέρχονταν σε 6.000.000 (1992) εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς τις ασφυκτικές πιέσεις που δέχεται η περιοχή. Ενδεικτικό αυτής της πίεσης είναι η πληθυσμιακή συρρίκνωση της πόλης καθώς οι μόνιμοι κάτοικοι αναζητούν στέγη σε άλλες περιοχές. Βασική αιτία, η αύξηση του κόστους διαμονής και ζωής γενικότερα που έχει πυροδοτηθεί από την άνοδο του τουρισμού τις τελευταίες δεκαετίες. Ταυτόχρονα παρατηρήθηκε η συρρίκνωση άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, τη θέση των οποίων κατέλαβε ο τουρισμός. Για πολλούς τουριστική ανάπτυξη της περιοχής έχει ξεπεράσει τη Φέρουσα Ικανότητα του Συστήματος και απαιτείται η άμεση υιοθέτηση ειδικών μέτρων (J. Borg and P. Costa, 1995)

4. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να κατανοείται η σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος τόσο από αυτούς που λαμβάνουν αποφάσεις σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο αλλά και από την ίδια την κοινωνία.

Το αυξημένο ενδιαφέρον μπορεί να ερμηνευθεί με την:

Άνοδο του βιοτικού επιπέδου. Η ικανοποίηση βασικών αναγκών ασφάλειας,

στέγης, απασχόλησης/οικονομικών πόρων επιτρέπει στη συνέχεια την αναζήτηση και άλλων αξιών. Η αλλαγή αυτή αντανακλάται και στο γεγονός ότι η έννοια της "ανάπτυξης" η οποία παραδοσιακά συσχετιζόταν μόνο με όρους οικονομίας εμπλουτίστηκε σταδιακά και με την έννοια της ποιότητας ζωής.

.Όξυνση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

.Συνειδητοποίηση της αλληλεξάρτησης ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και φυσικού περιβάλλοντος².

Έχει πλέον καταστεί αποδεκτό ότι η ανάπτυξη του τουρισμού σε μία περιοχή συνδέεται άμεσα από την ύπαρξη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των φυσικών και πολιτισμικών πόρων τα οποία ουσιαστικά συνιστούν και το συγκριτικό πλεονέκτημα μιας περιοχής σε σχέση με μία άλλη (Κοκκώσης 1995).

Από την μέχρι τώρα ανάλυση έχει προκύψει ότι ο τουρισμός κάτω από ορισμένες συνθήκες μπορεί να δημιουργήσει μία σειρά από θετικές ή/και αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (κοινωνικοοικονομικό, πολιτισμικό, δομημένοι και φυσικό). Μακροπρόθεσμα όμως έχει αποδειχθεί ότι η υποβάθμιση των πόρων αυτών που σε ένα μεγάλο βαθμό αποτέλεσαν και το σημείο έλξης/αναφοράς του επισκέπτη και η απώλεια της ταυτότητας/μοναδικότητας μιας περιοχής μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των επισκεπτών ή σε αλλαγή του τύπου του επισκέπτη προς πιο ανεπιθύμητες μορφές (Coccossis H., Mexa A., 1995).

Η συνειδητοποίηση αυτής της ισχυρής αλληλεξάρτησης από τους εμπλεκόμενους στο τουρισμό παρατηρείται πιο συχνά δυστυχώς στις περιοχές εκείνες οι οποίες έχουν βιώσει την άνθηση και βρίσκονται ήδη σε μία φάση κορεσμού (Coccossis H., Papairis A., 1993).

Η διεθνής βιβλιογραφία αναφέρει πολλά παραδείγματα προορισμών όπου μετά από μία σημαντική περίοδο άνθησης κατά την οποία όμως οι περιβαλλοντικές πιέσεις ήταν ιδιαίτερα αυξημένες, ακολούθησε μία περίοδο παρακμής. Βέβαια θα πρέπει και εδώ να σημειωθεί ότι η παρακμή ορισμένων τουριστικών προορισμών δεν είναι πάντα αποκλειστική συνέπεια της υποβάθμισης του περιβάλλοντος αλλά συχνά και της δράσης μίας σειράς άλλων εσωτερικών ή εξωτερικών παραμέτρων, όπως η οικονομική ύφεση, η εμφάνιση άλλων "εξωτικών" προορισμών, η αλλαγή στα πρότυπα και τις επιθυμίες των επισκεπτών, κ.τ.λ. Σε κάθε περίπτωση πάντως η διατήρηση του περιβάλλοντος αποδεικνύεται ένας ιδιαίτερα καθοριστικός παράγοντας για την επιτυχή συνέχιση της τουριστικής δραστηριότητας σε μία περιοχή.

Η εξάρτηση τουρισμού και ποιότητας περιβάλλοντος φαίνεται ότι συνειδητοποιείται σταδιακά από όλους τους εμπλεκόμενους στο τουρισμό (Poon, 1994):

.Οι ίδιοι οι τουρίστες επιδιώκουν την παραμονή και επαφή τους με ένα περιβάλλον που δεν είναι υποβαθμισμένο. Ενδιαφέρονται για τη φυσική και πολιτισμική ταυτότητα του χώρου που επιλέγουν να επισκεφθούν.

.Οι τοπικοί παράγοντες συνειδητοποιώντας τη νέα αυτή πραγματικότητα επιδιώκουν την διατήρηση και ανάδειξη των φυσικών χαρακτηριστικών της περιοχής τους.

.Οι τουριστικοί παράγοντες στηρίζουν την προσέλκυση των τουριστών στην παρουσίαση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος μιας περιοχής (φυσικό, πολιτιστικό, ιστορικό).

Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης εντάσσονται προσπάθειες στον ίδιο το χώρο της υποδοχής για κατασκευή υποδομών πιο φιλικών προς το περιβάλλον, για εξοικονόμηση πόρων κύρια νερού κ.α. αλλά και στο χώρο προέλευσης των επισκεπτών για υιοθέτηση νέων συμπεριφορών που θα διακρίνονται από το σεβασμό για το χώρο και την κοινωνία υποδοχής. Ανάλογες προσπάθειες γίνονται και στο ενδιάμεσο σύστημα (εταιρείες, tour-operators) με την ενθάρρυνση και υιοθέτηση, από μέρους τους, πρακτικών πιο φιλικών με το περιβάλλον (ανακύκλωση, προώθηση "πράσινων προϊόντων") (Roop, 1994):

Στο πλαίσιο αυτό η έννοια της *αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης* κερδίζει διαρκώς έδαφος, αν και συχνά μοιάζει ότι πρόκειται για μία προσπάθεια "συγκατοίκησης" δύο εντελώς αντίθετων καταστάσεων.

Παρόλα αυτά γίνεται ολοένα και περισσότερο κατανοητό ότι προκειμένου να εξασφαλιστεί η μακρόχρονη τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής και να διασφαλιστούν τα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη, η ανάπτυξη αυτή θα πρέπει να σέβεται τις ιδιαιτερότητες του τοπικού περιβάλλοντος καθώς αυτές οι συγκεκριμένες ιδιαιτερότητες - η ταυτότητα δηλ. της περιοχής- συνιστούν ένα αν όχι το πιο σημαντικό κίνητρο για τους επισκέπτες.

Η προστασία των τοπικών αξιών, της πολιτιστικής κληρονομιάς, του φυσικού περιβάλλοντος και η αξιοποίηση τους στη διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος θα πρέπει να αποτελούν προτεραιότητα κάθε τουριστικού σχεδιασμού. Οι τουριστικοί προορισμοί θα πρέπει να αντανακλούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την ποιότητα του περιβάλλοντος και τις πρακτικές που εφαρμόζουν για την αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής (Hawkins D., 1993).

4. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

4.1. Τάσεις στην τουριστική ζήτηση

Εξετάζοντας κανείς τις προοπτικές για την εξέλιξη του τουρισμού διαπιστώνει ότι ο τουρισμός και γενικότερα η αναψυχή θα συνεχίσει και στο μέλλον να αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες. Σύμφωνα με

τις προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις για το έτος 2000 υπολογίζονται σε 650 εκατ. περίπου, με ετήσιο ρυθμό αύξησης 3.7% (Hawkins D., 1993).

Η "κατανάλωση της ευχαρίστησης" εκτιμάται ότι αποτελεί πλέον το σημαντικότερο σημείο εστίασης του ανθρώπινου ενδιαφέροντος (Mullins, 1991). Τα τελευταία χρόνια έχουν ήδη διαπιστωθεί αρκετές αλλαγές, ικανές να σηματοδοτήσουν μία νέα εποχή στον τουρισμό η οποία θα μπορούσε να περιγραφεί σύντομα ως το πέρασμα από την ποσότητα στην *ποιότητα* (Martin και Masson, 1993). Οι αλλαγές αυτές είναι αποτέλεσμα άλλων ευρύτερων αλλαγών που λαμβάνουν χώρα στην οικονομία, στους θεσμούς, την τεχνολογία, στις αξίες που διαμορφώνουν τις επιλογές του καταναλωτή γενικότερα και άρα και του τουρίστα.

Παρατηρείται μία κόπωση των τουριστών από τα προϊόντα του μαζικού τουρισμού αλλά και από τους παραδοσιακούς χώρους υποδοχής. Ο καταναλωτής γίνεται πλέον περισσότερο απαιτητικός και ζητά πιο εκλεπτυσμένα προϊόντα (sophisticated). Αναζητά νέα προϊόντα, νέους προορισμούς ενώ η επιλογή που κάνει για τον τόπο προορισμού είναι περισσότερο συνειδητοποιημένη. Παράλληλα υπάρχει μία αυξανόμενη *ευαισθητοποίηση* σε θέματα ποιότητας του περιβάλλοντος. Οι επισκέπτες αποφεύγουν περιοχές με προβλήματα ρύπανσης καθώς και περιοχές υπερ-εμπορευματοποιημένες, απαιτώντας περισσότερες αυθεντικές εμπειρίες (Roop, 1994).

Μία άλλη σημαντική επίσης διαφοροποίηση είναι η μετάβαση από ένα παθητικό μοντέλο τουρισμού σε ένα νέο όπου ο τουρίστας διεκδικεί μια πιο ενεργητική αναψυχή (άθληση, επιμόρφωση κτ).

Πολλές αλλαγές αναμένεται να προκύψουν μέσα από τη δυνατότητα ηλεκτρονικών κρατήσεων θέσεων, τη χρήση καρτών υψηλής νοημοσύνης, τη δυνατότητα ελέγχου της ροής των επισκεπτών και των νέων τρόπων μετάφρασης. Όλες αυτές οι αλλαγές προσφέρουν νέες προοπτικές στη τουριστική ζήτηση και προσφορά (Lindsay, 1992, Martin και Masson, 1993).

Η επίσκεψη σε ένα χώρο π.χ. μουσείο, μπορεί να αποκτήσει μία νέα διάσταση, οδηγώντας σε μία πολύ σύνθετη εμπειρία μέσω της χρήσης πολυμέσων (interactive/multimedia), audio-animatronics, simulator attractions, εικονικής πραγματικότητας. Η ορθή χρήση τους και η αποφυγή "Ντιονεϋλοποίησης" μπορεί να συμβάλλει στην ανάδειξη του χώρου, στη βαθύτερη γνώση και στην πιο ενεργή συμμετοχή του επισκέπτη (Martin και Masson 1993).

Οι αλλαγές αυτές σε συνδυασμό με πολλές άλλες που λαμβάνουν χώρα, όπως η αύξηση της ομάδας των τουριστών ηλικίας 45-64 προσδιορίζει ένα νέο πλαίσιο μέσα στο οποίο οφείλουν οι ασχολούμενοι με τον τουρισμό να αναζητήσουν

στοιχεία για τον επαναπροσδιορισμό της δράσης τους.

4.2. Εναλλακτικός τουρισμός

Τα τελευταία χρόνια, όπως ήδη αναφέρθηκε, διαπιστώνεται μία διεύρυνση των προσφερόμενων υπηρεσιών με την προώθηση, νέων προϊόντων νέων μορφών τουρισμού (χειμερινός, πολιτιστικός, αθλητικός κα). Οι νέες αυτές μορφές τουρισμού δεν είναι όπως έχει ήδη φανεί κατ' ανάγκη χωρίς επιπτώσεις. Η αναζήτηση ενός εναλλακτικού" τύπου τουρισμού δεν σχετίζεται όπως εσφαλμένα συχνά γίνεται, μόνο με τις διάφορες νέες μορφές, τον εμπλουτισμό δηλ. των παρεχομένων υπηρεσιών.

Κατά κύριο λόγο ο εναλλακτικός τουρισμός αντιστοιχεί σε μικρής κλίμακας τουριστική ανάπτυξη, την οποία αναπτύσσει η τοπική κοινωνία και η οποία βασίζεται στην αξιοποίηση και ανάδειξη των φυσικών και πολιτισμικών στοιχείων. Ο εναλλακτικός τουρισμός δίνει μεγάλη σημασία σε ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας και ανάπτυξης στα όρια της φέρουσας ικανότητας του συστήματος. Οι "εναλλακτικοί" τουρίστες επιδιώκουν να έρθουν σε άμεση επαφή με τους κατοίκους της περιοχής, προσπαθούν δε να το κάνουν χωρίς την συνήθη τουριστική υποδομή, χρησιμοποιούν την ίδια διαμονή και τους ίδιους τρόπους μεταφοράς με τους ντόπιους, ταξιδεύουν μόνοι ή κατά ομάδες. **Συνήθως ο εναλλακτικός τουρισμός ορίζεται ως "το αντίθετο του μαζικού θεωρείται ποιοτικός, αμυντικός, τοπικά σχεδιαζόμενος, ελεγχόμενος και εμπεριέχει αξίες" (Jarriluoma, 1992).**

Ο "οικοτουρισμός" όπως συχνά αποκαλείται "προβλέπει τη μέσα σε αυστηρά καθορισμένα όρια τουριστική εκμετάλλευση των ιδιαίτερων φυσικών στοιχείων μιας περιοχής" βοηθά στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, αποτελεί (συχνά συμπληρωματική δραστηριότητα για τους μόνιμους κατοίκους, ενώ δεν θα πρέπει να θεωρείται ότι δεν απαιτεί εξειδίκευση, καθώς οι απασχολούμενοι καλούνται να παρέχουν σημαντική πληροφορία για τις ιδιαιτερότητες της περιοχής -πόροι, ιστορία, πολιτισμός (Καϊναδάς Η., 1995).

Παρόλα αυτά έχει κατηγορηθεί ότι απευθύνεται κυρίως στους εύπορους και περισσότερο μορφωμένους. Θεωρείται επίσης από ορισμένους ως ο "χειρότερος" τύπος τουρισμού γιατί διεισδύει σε περιοχές όπου δεν υπήρχε προηγούμενα καθόλου τουριστική ανάπτυξη, κάνει ευρύτερα γνωστές κάποιες "παρθένες" περιοχές, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο στη συνέχεια στο μαζικό τουρισμό (Jarriluoma, 1992).

Αυτό πάντως που πρέπει να παρατηρηθεί είναι ότι πέρα από κάποιες ενστάσεις υπάρχει μία τάση προς ένα ποιοτικά καλύτερο τουρισμό, ο οποίος θα είναι συμβατός με το περιβάλλον του χώρου υποδοχής και ταυτόχρονα θα προσφέρει στους επισκέπτες περισσότερες και καλύτερης ποιότητας υπηρεσίες.

4.3. Θέματα πολιτικής

Το 1993 στο πλαίσιο του Πέμπτου Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον "Προς μια Αειφόρο Ανάπτυξη" προτάθηκαν τρεις άξονες δράσης για τον τουρισμό και την παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος (Council of Europe, 1995):

.Διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της καλύτερης διαχείρισης του μαζικού τουρισμού και την ενθάρρυνση εναλλακτικών τύπων τουρισμού.

.Βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, έμφαση στην πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών, καθώς και στην καλύτερη διαχείριση της ροής των επισκεπτών.

.Αλλαγή της συμπεριφοράς των τουριστών. Στο πλαίσιο αυτό ενθαρρύνονται ειδικές δράσεις, όπως τηλεοπτικές καμπάνιες, σύνταξη κώδικα συμπεριφοράς και ενθάρρυνση των επισκεπτών για κατάλληλη επιλογή μέσων μεταφοράς.

Η βιώσιμη ανάπτυξη του Τουρισμού προϋποθέτει δράση σε διάφορους τομείς (Council of Europe, 1996):

Σχεδιασμός (Πολεοδομία-Χωροταξία)

Ο σχεδιασμός των τουριστικών περιοχών πρέπει να γίνεται με βάση την Φέρουσα Ικανότητα του συστήματος, θα πρέπει να γίνεται οριοθέτηση περιοχών με τουριστική ανάπτυξη, να χρησιμοποιούνται τεχνικές για τη διαχείριση της ροής των επισκεπτών, να γίνει ουσιαστική εφαρμογή Μελετών Περι/κών Επιπτώσεων για κάθε έργο τουριστικής ανάπτυξης, να παρέχεται βοήθεια στις υποβαθμισμένες τουριστικά περιοχές προκειμένου να επανενταχθούν στην τουριστική αγορά, να γίνεται συστηματική και λεπτομερειακή καταγραφή περιοχών και να προτείνονται συνδυασμοί που θα αξιοποιούν την ποικιλία των μνημείων και της γεωγραφίας, θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, να υπάρξει ενθάρρυνση ήπιων

παρεμβάσεων και γενικότερα ενθάρρυνση ήπιων μορφών τουρισμού (π.χ αγροτουρισμός) που σέβονται τις ιδιαιτερότητες του τόπου υποδοχής κα.

Θεσμική οργάνωση

Θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την προστασία παραδοσιακών οικισμών, περιοχών με ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον που αποτελούν ταυτόχρονα και τουριστικούς προορισμούς. Ταυτόχρονα θα πρέπει να ενισχυθεί η διαδικασία παρακολούθησης και εφαρμογής των διαφόρων κανονισμών που προβλέπονται γι' αυτές τις περιοχές.

Οικονομική Ανάπτυξη

Θα πρέπει να υιοθετηθούν κίνητρα για την ενθάρρυνση ορισμένων τύπου τουρισμού που σέβονται τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

Έρευνα

Παράλληλα με τις παραπάνω δράσεις απαιτείται να συνεχισθεί η μελέτη των επιπτώσεων από το φαινόμενο του τουρισμού αλλά και των δυνατοτήτων αποκατάστασης για περιοχές που αντιμετωπίζουν ήδη προβλήματα υποβάθμισης.

Η χώρα μας παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει έχει πολλαπλές δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Για να ανταποκριθούμε στις νέες αυτές προκλήσεις δεν πρέπει απλά και μόνο να επιλύσουμε τα όποια προβλήματα υποδομών και εξυπηρητήσεων. Επιβάλλεται να αναζητήσουμε και στη συνέχεια να υιοθετήσουμε μία καινούργια άποψη που θα θέτει τα προβλήματα του περιβάλλοντος στο κέντρο του ενδιαφέροντος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Μαζικός Τουρισμός: Ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα οργανωμένο τρόπο ταξιδιού που περιλαμβάνει ειδικούς τρόπους μεταφοράς (πτήσεις τύπου Charter) διαμονή σε μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, προγραμματισμένες επισκέψεις, ενώ η διάρκεια διαμονής είναι καθορισμένη και σχετικά μικρή (1 εβδομάδα ή λίγο περισσότερο) και έχει ιδιαίτερα χαμηλό κόστος. Θεωρείται μία μορφή τουρισμού υπεύθυνη για πολλές αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία υποδοχής.

2. Η ύπαρξη μιας σχέσης αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην ποιότητα του περιβάλλοντος και την μακροπρόθεσμη βιώσιμη ανάπτυξη του κοινωνικοοικονομικού συστήματος, απαιτείται να διευκρινισθεί προσεκτικά στους μαθητές, με την χρήση παραδειγμάτων όπως τα ακόλουθα:

. Η υποβάθμιση του παράκτιου περιβάλλοντος μιας περιοχής (θαλάσσια ρύπανση, κυκλοφοριακά προβλήματα κ.α.) θα οδηγήσει βαθμιαία σε μία

αυξημένη δυσάρεσκεια των επισκεπτών και τελικά σε μείωση του αριθμού αυτών, άρα σε κρίση της ίδιας της οικονομικής δραστηριότητας.

. Η υπεράντληση υπόγειων υδάτων με στόχο την άρδευση γεωργικών εκτάσεων είναι δυνατό να οδηγήσει σε υφαλμύρωση των υδάτων. Συνέχιση της άρδευσης με τα αποθέματα αυτά θα οδηγήσει σε υφαλμύρωση των υδάτων. Συνέχιση της άρδευσης με τα αποθέματα αυτά θα προκαλέσει σταδιακά αλλαγή της χημικής σύστασης του εδάφους και κατ'επέκταση μείωση της παραγωγικότητας του, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί αυτό να καταστεί ακατάλληλο για ορισμένες καλλιέργειες. Αυτό σημαίνει μείωση της γεωργικής παραγωγής και άρα μείωση των οικονομικών οφελών που μπορεί να έχει η τοπική κοινωνία από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα.

3. Συχνά χρησιμοποιούνται και άλλοι όροι για να αποδώσουν όμως την ίδια ουσιαστικά έννοια όπως "κατάλληλος" τουρισμός (appropriate), αειφόρος τουριστική ανάπτυξη, περιβαλλοντικά ή οικολογικά φιλικός τουρισμός, ήπιος τουρισμός, οικοτουρισμός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Borg J., and Costa P., (1995), "Tourism and cities of art: Venice", in Planning for our Cultural Heritage, Coccossis H., Nijkamp P., (eds), Avebury Press, England.

Coccossis H., (1996), "Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications in Sustainable Tourism; European Experience, Edwards A., Priestley G., Coccossis H., (eds.) CAB International.

Coccossis H., Mexa A., (1995), "Tourism and the Conservation of Heritage: The Medieval Town of Rhodes" in Planning for our Cultural Heritage Coccossis H., and Nijkamp P., (eds), Avebury Press, London.

Coccossis H., Mexa A., (1994), "The Medium Size Cities and Socio Economic and Environmental Developments in the Regions of the E.C.: Case Study on Rhodes", European Foundation for the Improvement of Living and Working Coordination, Athens 1994.

Coccossis H., and Parpairis A., (1993), "Environment and Tourism Issues: preservation of local identity and growth management: case study of Mykonos" in Culture, Environment and Regional Development, Konsola (ed), Regional Development Institute, Athens, pp 79-100.

Comite Economique et Sosial, (1990) "Le tourisme et le development regional", Communautés Europeennes, Bruxelles.

Council of Europe, (1995), "Tourism and Environment in European Countries" Ministerial Conference Environment for Europe in Sofia, Bulgaria, Strasbourg 1995.

Δρεττάκης Μ., (1996) "Πόσοι τουρίστες έρχονται και τί ποσά αφήνουν" Άρθρο στην Εφημερίδα ΕΞΠΡΕΣ (18/12/96).

Hawkins D., (1993), "Prospects and challenges for tourism to the millennium" *Tourism Management*, Vol. 14, No 5, pp 392-396.

Jarriluoma Jari, (1992), "Alternative tourism and the evolution of tourist areas", *Tourism Management* Vol. 13, No 1, pp 118-120.

Καιναδάς Η., (1995), "Οικοτουρισμός: Μία Πρόκληση για το μέλλον" στο Οικολογία και Περιβάλλον στην Ελλάδα του 2000 Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, Άνθρωπος - Φύση 3, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα.

Κοκκώσης Χ., (1995), "Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη", Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα.

Κοκκώσης Χ., (1995), "Τουρισμός - Περιβάλλον: Μία Αμφίδρομη Σχέση" στο Οικολογία και Περιβάλλον στην Ελλάδα του 2000 Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, Άνθρωπος - Φύση 3, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα.

Lindsay P., (1992), "CRS supply and demand" *Tourism Management*, Vol. 13, No 1,

Lozato-Giotart J.P., (1992), "Geographical rating in tourism development" *Tourism Management* Vol. 13, No 1, pp 141-144.

Martin Bill, Mason Sandra (1993) "The future for attractions: meeting the needs of the new consumers", *Tourism Management*, Vol. 14 No 1, pp 34-40.

May V., (1991), "Tourism Environment and Development: values, sustainability and stewardship", *Tourism Management*, Vol.12, No 2, pp 112-118.

Μέξα Α., (1993), "Η μεθοδολογία των Σεναρίων ως Εργαλείο στον Περιβαλλοντικό Σχεδιασμό", Πρόταση Διδακτορικής Διατριβής, Μυτιλήνη.

Mullins P., (1991), "Tourism Urbanization" *International Journal of Urban and Regional Research* 15:326-342.

Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, 1995, "Διαχείριση Ακτών-Επιπτώσεις Τουρισμού", Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Διεύθυνση Χωροταξίας.

Room A., 1994, "The new tourism revolution", *Tourism Management*, Vol. 15, No 2, 11-14.

ΥΠΕΧΩΔΕ, 1994, "Τουρισμός και Περιβάλλον. Αειφόρος Ανάπτυξη Νησιών" Εκθεση Ελληνικής Προεδρίας για το Ατυπο Συμβούλιο Υπουργών, Σαντορίνη.

ΥΠΕΧΩΔΕ, 1994, "Τουρισμός και Περιβάλλον. Πολυδιάστατη Αλληλεπίδραση

μεταξύ Τουρισμού και Περιβάλλοντος" Έκθεση Ελληνικής Προεδρίας για το Ατυπο Συμβούλιο Υπουργών, Σαντορίνη.

UNEP, 1995, "Guidelines for Integrated Management of Coastal and Marine Areas" UNEP Regional Seas Reports and Studies, No 1 161.

Χτούρης, 1995 "Ο Πολιτισμός και τουρισμός, τουρισμός ως δίκτυο παραγωγής Βιωμάτων" Σύγχρονα Θέματα.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Οι μαθητές καλούνται να επιλέξουν μία περιοχή με τουριστική ανάπτυξη την οποία γνωρίζουν σχετικά καλά και να εντοπίσουν τις όποιες περιβαλλοντικές επιπτώσεις (θετικές ή αρνητικές) έχουν διαπιστώσει. Η εργασία αυτή μπορεί να γίνει ομαδικά με επίσκεψη και συνεντεύξεις με τους μόνιμους κατοίκους που ασχολούνται άμεσα με τη δραστηριότητα ή με τοπικούς φορείς (πολιτιστικοί φορείς κ.τ.λ).

Οι μαθητές καλούνται να αναζητήσουν δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης για την περιοχή τους. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να προσδιοριστούν τα στοιχεία εκείνα τα οποία μπορεί να παρουσιάζουν ενδιαφέρον (ακτές, δάση, παραδοσιακοί οικισμοί, μνημεία κ.τ.λ), καθώς και τις δραστηριότητες οι οποίες μπορεί να αναπτυχθούν (αθλητικές, πολιτιστικές, επιμορφωτικές). Μέσα από αυτή την διαδικασία οι μαθητές γνωρίζουν καλύτερα την φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της δικής τους περιοχής.

Οι μαθητές καλούνται να φτιάξουν μόνοι τους τον "κώδικα καλής συμπεριφοράς του επισκέπτη". Ποιες πράξεις πρέπει να αποφεύγουν, τί να προσέχουν κ.α.

Το φωτογραφικό υλικό του κεφαλαίου παραχωρήθηκε από τους Χάρη Κοκκώση, Μανώλη Γλύτση (Περιβαλλοντολόγος) και τη Σταυρούλα Πουλή (Περιβαλλοντολόγος).